

Sərraf Mirzəyev
Azərbaycan Əmək və Sosial
Münasibətlər Akademiyası
e-mail: mirzayevsarraf@gmail.com

Rəhilə Mirzəyeva
Zəngilan rayonu 20 sayılı orta məktəbin müəllimi
e-mail: rmirzoyeva29@gmail.com

XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNDƏ İNNOVATİV METODLARIN İSTİFADƏ YOLLARI

İnteraktiv təlim idrakın və kommunikativ fəaliyyətin elə bir formasıdır ki, tədris olunan mövzünün mənimsənilməsinə hər bir şagird, hər iştirakçı öz töhfəsini verir.

Məqalədə müasir dövrdə təlim prosesində yeni, müxtəlif interaktiv metodlardan istifadənin əhəmiyyətindən bəhs edilir. Məqalədə qeyd edilir ki, interaktiv metodlar bilik və bacarıqların, şagirdlərə hazır şəkildə verilməsini deyil, bu bilik və bacarıqları daha çox onların özlərinin kollektiv şəkildə axtarıb tapmalarına kömək etməsini nəzərdə tutur.

Məqsəd: Tədris prosesində yeni interaktiv təlim metodlarından istifadə etməklə şagirdlərdə xarici dilə marağı və xarici dildə ünsiyyət qurmaq bacarığını aşılamaqdır.

Metodologiya: Məqalədə müxtəlif təlim metodlarının tədris prosesində istifadə edilməsi, onların əhəmiyyəti müqayisəli şəkildə təhlil edilmişdir.

Tədqiqatın nəticəsi: Müasir dövrdə tədris prosesində yeni təlim metodlarından istifadə etməklə tədrisin məznunu və məqsədi şagird şəxsiyyətinin inkişaf etdirilməsi ilə yanaşı, onların dil vərdişlərinin möhkəmlənməsinə, xarici dildə nitqin inkişafına böyük maraq və həvəsin yaranmasına zəmin yaradır.

Açar sözlər: xarici dil, şagird, öyrənmək, müəllim, interaktiv metod, kommunikativ təlim metodu, ünsiyyət

Giriş

Azərbaycan Respublikası dünya birliyi ölkələri ilə ictimai həyatın bütün sahələrində səmərəli əməkdaşlıq edən bir ölkədir. Azərbaycanın müstəqil bir dövlət kimi dünyaya integrasiyası, beynəlxalq münasibətlərin daha da möhkəmlənməsi xarici dillərin, xüsusi ilə ingilis dilinin öyrənilməsi tələbatını daha vacib zərurətlərdən birinə çevirmişdir. Bu gün qloballaşan dünyamızda bir və ya iki xarici dil bilmək və o dillərdə ünsiyyət qurmaq bacarığı, xarici ölkə vətəndaşları ilə onların öz dillərində fikir mübadiləsi aparmaq bacarığına yiyələnmək çox zəruri tələbatlardan hesab edilir. Bunun üçün istər orta məktəblərimizdə, istərsə də ali məktəblərimizdə, xarici dilləri tədris edən müəllimlərin üzərinə böyük məsuliyyət düşür. Dünyanı Azərbaycana, Azərbaycanı dünyaya tanıtmmaq üçün xarici dilin öyrənilməsi və onun tədris edilməsi çox vacib və əhəmiyyətli amillərdən biridir.

Yeni təlim metodları

Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində aparılan “islahat proqramı”nı da göstərildiyi kimi, bu islahatın yeni yanaşmalar əsasında təhsilin səmərəliliyini yüksəltmək beynəlxalq təcrübədə müsbət cəhətlərin milli təhsilə tətbiqini sürətləndirmək, bütövlüklə

təhsilin səviyyəsini yüksəltməkdən ibarət olmuşdur. Müasir dövrdə xarici dilin tədrisinin məzmunu və məqsədi şagird şəxsiyyətinin inkişaf etdirilməsi ilə yanaşı onların dil vərdişlərinin üzə çıxarılmasına, xarici dildə nitqin inkişafına böyük maraq və həvəsin yaradılmasına, şagirdə müstəqil öyrənmək bacarıq və vərdişlərinin aşılmasına yönəlməlidir. Fikrimizcə, şagirdlərdə şifahi nitq fəaliyyəti aşağıdakı bacarıqlara söykənməlidir:

A) Oxuyub anlama və dinləyib anlama bacarığı;

B) Öz fikrini şifahi və yazılı ifadə edə bilmə bacarığı;

C) İki və daha çox fərd arasında yuxarıda göstərilən hər iki bacarıqların qarşılıqlı mübadiləsi.

Xarici dilin tədrisində interaktiv metodla dərs keçməyə aid bir nümunə göstərək. Sınıfda ki şagirdləri iki, üç dəstəyə bölüb və hər komandaya bir ad veririk. Müəllim olaraq biz artıq bilir ki, hansı komandanın şagirdləri güclüdür, hansı komandanın şagirdləri isə zəifdir. Zəif komandaya bilərəkdən "güclü" bir ad veririk. Belə güclü ad komandada bir ruh yüksəkliyi yaradır və komandanın şagirdləri böyük coşqu ilə yarışmaya qoşulur. Müəllim sualı elan edəndə təbii ki, bütün komandanın iştirakçıları çalışırlar ki, suala cavab versinlər, lakin müəllim bilərəkdən zəif hesab edilən komandanın zəif bir şagirdindən sualın cavabını soruşur. Həmin şagird, tərəddüd içərisində sualı izah etməyə çalışır. Müəllim şagirdin cavabını dinləyir və onun cavabını yüksək qiymətləndirir, (baxmayaraq ki həmin şagird suala tam doğru cavab verməmişdir) və həmin şagird öz komandasına bir bal qazandırır. Şagird təriflənir və komandasına bir bal qazandığına görə alqışlanır. Təbii ki, bu halı görən şagird sevinir və onda növbəti suallara cavab vermək, gələcəkdə daha çox oxumaq, öyrənmək həvəsi oyanır. Onun kimi digər şagirdlər də, təbii ki, həvəslənir və özlərində bir bilik gücü toplayaraq böyük şövqlə sual-cavablarda iştirak etməyə çalışıb komandanın şərəfini ucaltmağa çalışırlar. İlk baxışda adi görünən bu metod şagirdlərin yaddaşında dərin bir iz buraxır. Bu metod şagirdlərdə biliklərə daha səylə yiyələnməyi, daha savadlı olmağı, kollektivin şərəfini qorumaq hissi, sərbəst fikir ifadə etmək bacarığı aşılayır.

İnnonativ metodlarla dərsin aparılmasında bir çox şagirdlər cavablarda iştirak etməyə çəkinirlər və ya cavab verəndə bir çox çətinliklərlə qarşılaşırlar və çoxlu səhvlər edirlər. Bu zaman həmin şagirdlərlə çox səmimi davranmaq lazımdır. Onun səhvlərinin dərhal üzünə vurmağa yol verilə bilməz. Şagirdə imkan, şərait yaratmaq lazımdır ki, o öz fikrini davam etdirdsin. Belə ki, hər bir fərd səhvlər edə-edə öyrənir. Necə deyirlər, "yığıla-yığıla yeriməyi öyrənirik". Belə metodlarla dərsin aparılması şagirdlərdə pozitiv mühit, pozitiv əhval-ruhiyyə yaradır və təlimin nəticələri də uğurlu alınır. Bundan əlavə, qalib gələn komandanın şagirdlərini istər ümumi şəkildə, istərsə də fərdi şəkildə nailiyyətlərinə görə tərifləmək lazımdır. Doğrudur, dahilər deyib "Tərif üzə deyiləsi yaxşı bir şey olmasa da, hər kəs ürəyində ona bir ehtiyac duyur". Belə təriflər sözlərlə ifadə olunmalıdır. Təriflər izaha yaxınlaşmaya görə tapşırıqların həllində müxtəlif vaxtlardan istifadəyə görə, ümumiyyətlə, şagirdlərin zəhmətinə görə olarsa daha faydalı olar. Məsələn, "sənin cavablarından görünür ki, sən çox çalışmışsan" və ya "müxtəlif variantlarla fikrini söylədiyinə görə "afərin" və s. bu kimi təriflər şagirdi daha əzmlə çalışmağa ruhlandırır. Amma "sən çox ağıllısan", "sən çox bacarıqlısan", "sən həddən artıq zəkalısan" kimi təriflər şagirdin xoşuna gəlsə də, fikrimizcə, bu kimi təriflər şagirdin psixologiyasında mənfi təsirlər oyadar. Belə ki, şagird hər hansı bir çətin tapşırıq ilə qarşılaşanda və onun öhdəsindən gələ bilməyəndə öz zəka gücünə inamı azalır və həvəsdən düşür. Fikrimizcə, xarici dilin tədrisində hansı innovativ metodlardan istifadə etsək də, birinci növbədə şagirdə xarici dili öyrədən də başlıca məqsəd ona bu dildə ünsiyyət qurmaq bacarığını aşılamaqdır. Buna nail olmaq üçün dərs prosesində çalışmaq lazımdır ki, bütün şagirdlər

mümkün qədər daha çox xarici dildə danışsınlar. Belə ünsiyyət qurmaq üçün yaxşı olar ki, kiçik dialoqlardan, bir - birinə sadə suallar verməkdən istifadə etmələrinə şərait yaradılsın. Debatlardan, atalar sözlərindən, deyimlərdən, tapmacalardan, oyunlardan, xırda şeirlərdən istifadə edərək şagirdlərin əksəriyyətini dərəcə cəlb etmək və onlarda xarici dil ünsiyyətini qurmaq mümkündür. Dil ünsiyyət vasitəsi olduğundan onu öyrənməkdə başlıca məqsəd bu dildə ünsiyyət qurmaq bacarığına yiyələnməkdir. Digər tərəfdən onu da qeyd etməliyik ki, şagirdlərdə xarici dildə ünsiyyət qurmaq vərdiş və bacarığının aşılması üçün ən yaxşı metodlardan biri də "kommunikativ təlim" metodudur. Xarici dillərin tədrisinin kommunikativ təlim metodunun məqsədi şagirdin şəxsiyyət kimi formalaşmasını əsas götürür. Kommunikativ təlimin həyata keçirilməsi şagirdə eşitdiyini və oxuduğunu başa düşməyə, öz fikrini şifahi və yazılı şəkildə ifadə etməyə, müəllimlə danışmaq fəaliyyətinin həyata keçirilməsinə, onlara verilən dil və nitq materialları üzərində iş apara bilmələrinə kömək edir, mətnləri dəyişdirmək, qısaltmaq, genişləndirmək, şəkillər üzrə müsahibə qurmaq ekskursiyaların, filimlərin müzakirə etmək bacarığı və s. bu kimi dil vərdişlərini aşılayır. Kommunikativ təlim metodunun və başqa təlim metodlarının ən öndə vəzifəsi öyrənmədir. Çin filosofu Konfutsi öyrənməni belə şərh edir : " Qulaq asıram unuduram, görürəm yadda saxlayıram, özüm edirəm dərk edirəm". Deməli, xarici dilin tədrisində ünsiyyət, kommunikativ təlim prosesində şagird ilkin mərhələdən düzgün dil mühitinə düşür, lüğət tərkibini zənginləşdirir, müstəqil danışmağa çalışır, daim irəliyə doğru can atır. Bu metod şagirdlərə iki -iki və ya qrup halında işləmək, bir - birilə mədəni, elmi, siyasi, iqtisadi ünsiyyətdə olmaq, yekdil fikir söyləmək vərdişləri aşılayır. Kommunikativ təlim prosesində şagird yavaş - yavaş Avropa ölkələri ilə inteqrasiyada olmaq, həmin ölkələrdə yaşayan xalqlar ilə ünsiyyəti daha da genişləndirmək üçün təhsil sistemində, xüsusilə xarici dillərin tədrisi sahəsində müasir dövrün tələbləri səviyyəsində əsaslı dəyişikliklər nəzərdə tutulmuşdur.

Ölkədə təhsilin keyfiyyətinin artırılmasına, milli təhsilin dünya təhsil sisteminin inteqrasiyasına imkan yaradan, təhsil alanları informasiya cəmiyyətinin fəal üzvlərinə çevirən təhsil islahatı uğurla davam edir.

Bu "islahat proqramı"nın əsas məqsədlərindən biri də istər orta,istər ali məktəblərdə canlı xarici dilin kommunikativ tədrisinə nail olmaq, dil öyrənənlərin dünya görüşünü inkişaf etdirərək formalaşdırmaq və onların mədəni səviyyəsini yüksəltməkdən ibarətdir. Ümumiyyətlə, xarici dillərin tədrisi başqa humanitar fənlərin tədrisindən özünəməxsusluğu ilə fərqlənir. Bu özünəməxsusluq ilk növbədə xarici dil dərslərində hər dəfə yeni məzmun verməkdən daha çox məzmunun çatdırılmasını, qramatik qaydaların izahını, söz mənalarının açılış qaydalarını yeni metodlarla, müxtəlif formalarla, uşaqların daha rahat formada dərk edə bilmək xidmətindən ibarətdir. Xarici dillərin tədrisinin digər bir spesifik xüsusiyyəti də ondan ibarətdir ki, burada dərslər bir-biri ilə zəncirvari əlaqədardır. Xarici dillərin tədrisi zamanı şagirdlərdə birinci növbədə söz və onun tələffüz normaları, qrammatik qaydaları şüurlu şəkildə dərk etmək, daha sonra oxu, yazı, dinləmə, eşitmə, danışmaq, bacarıq vərdişlərinin inkişaf etdirilməsi diqqət mərkəzində durur. Yeni sözləri şagirdlərə izah edəndə birinci növbədə onun düzgün tələffüzü aşılmalıdır. Söz mənasının açılmasını, yəni tərcüməni birbaşa dedikdə uşağın yaddaşında az qalır. Yəni, sözlərin tərcüməsini şəkillərlə və ya müxtəlif situasiya yolları ilə vermək daha məqsədəuyğun hesab edilir və yadda qalan olur. Yeni sözlərin cümlədə düzgün istifadə qaydalarını izah edəndən sonra onları müstəqil şəkildə cümlələrdə istifadə etmək bacarığını inkişaf etdirmək lazımdır. Bu da şagirdlərdə həm yazını inkişaf etdirir, həm şagird dili hiss edir, həm də onun xarici dildə danışmağından həvəslənməyinə kömək edir. Eyni zamanda, sözlərin tələffüz qaydalarını öyrənmək vasitəsilə dil vərdişlərinə yiyələnir. Bunları

öyrəndikdən sonra şagird sözlərdən istifadə edərək cümlə qurur, danışır, ünsiyyət qurur, eşitdiyini anlayır. Daha sonra isə mətnlər oxuyur. Şagirdlərin xarici dildə təkmilləşməsinin ən mühüm, ən vacib komponenti oxudur. Oxunun faydası istər söz öyrənməkdə, istər cümlə qurmaqda, istər dialoq qurmaqda, istər anlamada danılmaz faktordur. Necə deyərlər "Əvvəlcə oxumağı öyrənək, sonra isə öyrənmək üçün oxuyaq".

Xarici dillərin tədrisində innovativ metodlardan istifadə etmək dərsin daha maraqlı, daha canlı keçməsinə şərait yaradır. Dərsin ilk dəqiqələrindən başlayaraq müxtəlif innovativ metodlardan istifadə edəndə şagirdlər daha həvəslə dərsi dinləyir və müstəqilliyə alışır və sərbəst düşünüb fikir söyləməyə can atır. Kommunikativ təlim prosesində müəllimin üzərinə də böyük məsuliyyət düşür. Bu təlimlə işləyən müəllimlər həddən artıq səbirli olmalı, tədris etdiyi xarici dildə gözəl danışmağı bacarmalı və bununla şagirdlərinə nümunə olmalıdır, şagirdlərin fikirlərinə qayğı ilə yanaşmalıdırlar və onların fikirlərinə şərik olmalıdırlar.

Müasir tədris prosesində metodoloji analizlər göstərir ki, ənənəvi, taktərəfli tədris kommunikativ, interaktiv tədris metodologiyası ilə əvəz olunmalıdır. Ənənəvi tədrisdə müəllim işini təzə dərsi izah etmək, evə tapşırıq vermək və ev tapşırığını yoxlamaq, bir -iki şagirddən dərsi soruşmaq üzərində qurur, yəni ənənəvi "çərçivə" formasında qurur. Yəni, "çərçivədən" çıxmır. Bu metoddə şagird- müəllim və ya müəllim şagird ünsiyyəti birbaşa deyil, dolayı şəkildə həyata keçirilir. İnteraktiv, kommunikativ tədrisdə isə şagird- müəllim ünsiyyəti birbaşadır. Müəllim şagirdi ilə ünsiyyət yaradır və bu ünsiyyətdən şagird öz bacarığını ifadə etmək imkanı, vərdişi qazanır. Bu ünsiyyətdən sonra şagirddə güclü həvəs yaranır onda əcnəbi dildə danışmaq utancaqlığı zamanla aradan qalxır və nəticədə, gələcəkdə dərs vaxtı real ünsiyyət qurmaq imkanı qazanır və real ünsiyyət quran şagirdlərdən birinə çevrilir. Bu bir həqiqətdir ki, həvəsi olmayan şagird heç vaxt dərsdə iştirak etmək istəməz. "Mən başa düşmürəm" deyərək dərsdən soyuyar və dərsə maraq göstərməz. Ona görə də müxtəlif audio-video texniki vasitələrdən istifadə etməklə, oradakı mətnləri, dialoqları dinləyib-əşitməklə və daha sonra dialoqdakı cümlələri söyləməklə şagirddə dərsə, xüsusən xarici dil dərsinə həvəs və maraq yaranır. Şagirdlərdə xarici dildə ilkin danışq vərdişlərini yaratmaq üçün, bir-birləri ilə ünsiyyət qurmaq üçün müəyyən oyunlar təşkil etmək, şagirdlərə rollar vermək, birgə mahnılar oxumaq, onları müəyyən müzakirələrdə iştirak etməyə cəlb etmək bu metodun əsas komponentlərindən biridir. Kommunikativ metod müasir tədris metodudur. Bu metod dərsi müxtəlif vasitələrdən istifadə etməklə aparılmasını tələb edən metoddur, bu metod nitqi, xüsusən də şifahi nitqi inkişaf etdirir. İnkişaf etmiş nitq şagirdlərdə səlis danışmaq qabiliyyəti formalaşdırır. Kommunikativ metodun üstün cəhətlərindən biri də şagird danışq qabiliyyətini formalaşdırdıqca qramatik biliklər də həmin danışq prosesində öyrənilir. Dərslərdə tez-tez qarşılıqlı sual-cavab və testlərdən istifadə interaktiv metodun üstünlüklərindən biridir. Dərsdə iştirak edən bütün şagirdləri bu prosesə cəlb edərək onlar arasında rəqabət mühiti yaratmaqla həm öyrətmək, həm də ünsiyyət maneələrini, ünsiyyət qurmaq çətinliklərini aradan qaldırmaq olur.

Nəticə

Bu cür effektiv metodlardan istifadə şagirdlərdə ünsiyyət qurmaq istəyində utancaqlığı, həvəssizliyi, tənbəlliyi, "birdən səhv olar" düşüncəsini və ya "səhv danışaram, uşaqlar gülər" kimi yanlış düşüncələri aradan qaldırır. Şagirdlər unutmamalıdırlar ki, yuxarıda sadalanan yanlış amilləri dəf edib danışmağa çalışsınlar. Danışığı inkişaf etdirmək üçün bütün vasitələrdən ən mühümünü deyərdim ki, öncəsi təkbəşinə danışaraq, çoxlu məşq etmək, sonra isə öz dostları ilə ünsiyyət qurmaq məsləhətdir. Şagirdlər

unutmamalıdır ki, xarici dildə danışmaq üçün birinci növbədə danışmaq vərdişlərinə yiyələnmək lazımdır. Xarici dildə danışmaq vərdişə çevrilməklə möhkəmlənir. Ümumiyyətlə, istənilən metoddan istifadə edərkən aşağıdakı faktorlara əməl etmək tövsiyə edilir:

1. Seçdiyiniz metod dərslər prosesi ilə uzlaşmalıdır.
2. Seçdiyiniz metod şagirdlərin bütün maraqlarına uyğun gəlməlidir və tələblərinə cavab verməlidir.
3. Seçdiyiniz metod şagirdlərin dil vərdişlərini təkmilləşdirməli və onların öyrənmə qabiliyyətini artırmalıdır.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Afaq Rüstəmov: İctimai inkişaf və dil. Bakı, “Təknur”,-2012.
2. Yeni təlim texnologiyaları (Ümumtəhsil məktəblərində seçmə fənlərin tədrisi üçün metodik vəsait, Bakı 2011)
3. Pilot məktəbləri üçün interaktiv təlim proqramı. Bakı, 2018
4. Ümumtəhsil məktəblərinin V-XI siniflər üçün ingilis dilindən proqram. Bakı, 2000
5. Kurrikulum. Dərslik. Bakı, 2020

Сарраф Мирзоев
Рахила Мирзоева

ПРАВИЛА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ МЕТОДОВ В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Резюме

Интерактивное обучение – это форма познавательной и коммуникативной деятельности, при которой каждый учащийся и каждый участник вносят свой вклад в овладение изучаемым предметом. В статье рассматривается важность использования новых, различных интерактивных методов в процессе обучения в современное время. В статье отмечается, что интерактивные методы не предполагают передачу знаний и умений учащимся в готовом виде, а скорее помогают им искать их коллективно.

Цель: Использование в учебном процессе новых интерактивных методов обучения для привития у учащихся интереса к иностранному языку и умения общаться на иностранном языке.

Методология: В статье анализируется использование различных методов овладения в учебном процессе и их значение.

Результат исследования: Использование новых методов обучения в учебном процессе в современное время, содержание и цель обучения наряду с развитием личности учащихся, создает основу для укрепления их данных, возникновения большого интереса и увлеченности развитием речи на иностранном языке.

Ключевые слова: иностранный язык, студент, изучение обучения, преподаватель, интерактивный метод, коммуникативный метод обучения, общения

Sarraf Mirzeyev
Rahile Mirzeyeva

RULES OF USING INNOVATIVE METHODS IN TEACHING FOREIGN LANGUAGES

Summary

Interactive learning is a form of cognitive and communicative activity in which each student and each participant contributes to the mastery of the subject being taught. The article discusses the importance of using new, different interactive methods in the learning process in modern times. The article notes that interactive methods do not imply the transfer of knowledge and skills to students in a ready-made way, but rather help them to search for them collectively.

Purpose: Using new interactive teaching methods in the teaching process to instill in students the interest in foreign language and the ability to communicate in a foreign language.

Methodology: The article comparatively analyzes the use of different teaching methods in the teaching process and their importance.

Result of the research: Using new teaching methods in the teaching process in modern times, the content and purpose of teaching along with the development of students' personalities, creates the basis for the strengthening of their data, the emergence of great interest and enthusiasm for the development of speech in a foreign language.

Keywords: *foreign language, student, to study, teacher, interactive method, communicative teaching method, communication*